

Vedoucí úloha KSČ v Květnovém povstání českého lidu

Skutečnost, že se vracíme k slavným událostem před třiceti lety, má velký aktuální význam. Světový válečný konflikt, národně osvobozenecské hnutí a osvobození Československa byly součástí procesu, ve kterém se zákonitě staly hegemony a vítězi síly, které důsledně a nekompromisně bojovaly za národní a sociální osvobození ujařmených národů. Z tohoto faktu vyplývá odkaz a závazek minulosti pro přítomnost a budoucnost.

K výročí Květnového povstání se vracíme proto, abychom čerpali poučení z vlastnictví a internacionálního přístupu KSČ k úkolům národně osvobozenecského boje a jejich realizace v podmínkách ostrého ozbrojeného a politického zápasu se silami fašismu, včetně boje s vyčkávací linií odbojové buržoazie.

KSČ vycházela z marxisticko-leninské analýzy konkrétní situace, vzájemného poměru třídních a mezinárodních sil a vytvořila program, který plně odpovídal složitosti podmínek národně osvobozenecského boje a dával předpoklady pro jeho další rozvoj.

Hlavní předpoklad splnění základních životních požadavků našeho lidu byl dán vítězným bojem sovětských armád proti německým okupantům. V průběhu dosud největšího válečného konfliktu bylo stále více zřejmé, že hlavní silou v antifašistickém zápase je armáda prvního socialistického státu, která je schopna porazit a zlikvidovat nenáviděný nacismus. Vítězné bitvy Rudé armády představovaly mocnou vzpruhu pro národně osvobozenecské hnutí okupovaných národů, včetně Československa. V těchto souvislostech vzrostla autori-

ta a důvěra ke komunistické straně jako avantgardě, která jak v období ohrožení Československa nacismem, tak i za druhé světové války ukazovala správnou cestu boje za svobodu vlasti. KSČ orientovala náš lid na ozbrojený boj proti okupantům, na organizování partyzánských skupin v týlu nepřítelů a tvoření národních výborů jako orgánů revolučního národně osvobozenecského boje a nové lidové moci. Ukazovala rozhodující význam domácího odboje pro osvobození země, zejména v době, kdy se blíží vítězství.

Moskevské vedení strany již v letech 1941 až 1942 vypracovalo koncepci založenou na prioritě stupňovaného ozbrojeného boje, jehož vyvrcholením se mělo stát ozbrojené lidové povstání. Tuto linii přijaly a rozpracovaly ilegální ústřední výbory na okupovaném území s tím, že dané

formy boje byly realizovány v závislosti na objektivních a subjektivních podmínkách rezistence v okupované vlasti.

Prvořadým dokumentem, ve kterém strana formulovala perspektivní i obecné úkoly národně osvobozenického hnutí, se stala rezoluce z 5. ledna 1943 „O politické linii a nejbližších úkolech KSČ“, kterou vypracovalo moskevské vedení KSČ ve spolupráci s Exekutivou Komunistické internacionály. Z rezoluce vyplývalo, že čs. rezistenční hnutí se mělo zaměřit na „tvoření ozbrojených bojových skupin ve městech a partyzánských oddílů na venkově, rozšíření partyzánského hnutí na celou zemi“. Vedení strany zdůrazňovalo, že je třeba urychleně vytvářet předpoklady „jak z hlediska účinného boje proti německé válečné mašinérii v nynější době, tak i z hlediska příprav národního povstání“. Politickým úkolem dne bylo zakládání národních výborů jako organizátorů ozbrojeného boje na platformě národní fronty. V duchu pokynů moskevského vedení KSČ organizovalo práci strany na domácí půdě nově vytvořené III. ilegální vedení. Rostl počet ilegálních národních výborů a partyzánských oddílů jako výraz vyšší formy osvobozenického zápasu. V politickovýchovné činnosti se strana zaměřila na vysvětlování úkolů a cílů národně osvobozenického hnutí, především nutnosti zintenzívnění aktivního boje jako důležité podmínky pro vznik celonárodního povstání.

V průběhu obětivného zápasu s fašismem se upevňovala vedoucí úloha komunistické strany. Její politická linie plně odpovídala zájmům drtivé většiny českého lidu a samotní komunisté byli ostatním příkladem svou neohrožeností, aktivitou i dosahovanými výsledky.

Náš lid, na který tak těžce doléhala tíha německé fašistické okupace, si plně uvědomoval význam nezištné pomoci SSSR. Na žádost moskevského vedení strany, učinily nejvyšší orgány Rudé armády již koncem r. 1943 rozhodná opatření k rozvoji partyzánského hnutí na čs. území, a to na základě vysílání organizátorských partyzánských výsledků. Jejich vojenský a politický význam byl dokumentován aktivní bojovou a politickou činností v období příprav Slovenského národního povstání a v jeho samotném průběhu.

Vedoucí úloha KSČ v povstání na Slovensku se odrazila i v českých zemích, pro které bylo revoluční vystoupení slovenského lidu mobilizujícím faktorem a přirozeným stimulem rozvoji aktivního ozbrojeného odporu. V průběhu povstání docházelo ke zvýšené oboustranné podpoře národně osvobozenického boje českého a slo-

venského národa. Jedním z konkrétních projevů pomoci českému lidu bylo pronikání partyzánských oddílů ze slovenského povstaleckého území do českých zemí. Největší jednotkou, která uskutečnila takový přechod byl slavný partyzánský oddíl „Jan Žižka z Trocnova“, který později vytvořil na sv. Moravě první partyzánskou oblast v tzv. Protektorátě. Na podzim r. 1944 byly do prostoru Čech a Moravy vyslány z SSSR první organizátorské výsadky „Jermak“, „Dr. M. Tyrš“, „Jan Kozina“ a „Mistr Jan Hus“. Druhá polovina r. 1944 se tak stala v českých zemích obdobím přechodu od nižších forem ozbrojeného boje k jeho vyšším formám, obdobím, ve kterém se na základě rozvoje partyzánského hnutí realizovaly základní principy vojenskopolitické koncepce komunistické strany.

Na přelomu r. 1944/1945 vzniklo IV. ilegální vedení KSČ, které se ve své činnosti soustředilo na konkrétní vojenské přípravy ozbrojeného povstání. Rezoluce prozatímního ústředního výboru KSČ z ledna 1945 uváděla, že „je příkazem dne bezodkladně činit přípravy k bojovým akcím a započít s jejich prováděním“. V dokumentu byly rozpracovány úkoly národních výborů a taktika partyzánských jednotek, „Národní výbory musí organizovat a provádět sabotáže a bojové akce ... při národních výběrech, ale i mimo národní výbory vytvářet bojové partyzánské skupiny ... To jsou naše hlavní úkoly, to je úkol celého českého národa, jehož bojovou páteří a hybnou silou musí být komunisté.“¹⁾ V situaci, kdy objektivní a subjektivní podmínky umožňovaly v krátké budoucnosti splnit cíle národně osvobozenického boje, stanul před komunisty závažný úkol, vytvořit řídicí centrum českého rezistenčního hnutí jako orgánu, který by svým složením symbolizoval národní jednotu v boji za osvobození a představoval tak i konkrétní realizaci koncepce národní fronty jako nosného pilíře mohutné všelidové fronty proti fašismu. Vytvoření vrcholného orgánu českého odboje bylo v neposlední řadě součástí vojenskopolitických příprav komunistické strany na celonárodní povstání. Proto také na začátku r. 1945 z iniciativy komunistů a členů ilegálních revolučních odborů vzniklo jádro České národní rady, jejímiž členy se postupně stávali zástupci ilegálních organizací celospolečenského významu, jako bylo družstevní hnutí, revoluční zemědělců a mládež.

Na jaře r. 1945 byla na území Čech a Moravy vyslána druhá vlna organizátorských výsadků z SSSR. Jejich působením se zvyšoval jednak počet partyzánských

¹⁾ Rudé právo 1939—1945, Praha 1971, s. 531.

oddílů v již existujících partyzánských oblastech, jako tomu bylo např. na Českomoravské vysočině, zakládaly však i nová partyzánská území v jižních Čechách, na Podbrdsku a na Mělnicku. Bojová a politická činnost výsadků měla úzkou souvislost s procesem upevňování vedoucí úlohy komunistické strany v předvečer povstání, s aktivizací lidových mas a s masovým charakterem partyzánského hnutí v jarních měsících r. 1945. Vzrůstající akce partyzánských oddílů, hromadný vznik revolučních národních výborů, tvořily součást komplexu faktorů, jimiž se na jedné straně prohlubovala krize okupačního režimu a na druhé straně se zrychlovalo tempo revolučního procesu.

Hegemonem národní a demokratické revoluce byla dělnická třída, která se intenzivně připravovala na revoluční vystoupení. Z tohoto hlediska měla závažný význam spolupráce komunistů a revolučních odborářů. Jakou práci vykonaly revoluční odbory v přípravném období na povstání, vzpomíná jeden z předních pracovníků v ilegálním odborovém hnutí s. Erben: „V závěru druhé světové války se revoluční odbory aktivně podílely na přípravě povstání. Jako úvod připravovaly generální stávku všech dělníků, vytvářely v závozech bojové skupiny, jejichž posláním bylo nejen chránit závody před zničením, ale plnit i další bojové úkoly ...“²⁾

Ve stádiu závěrečných příprav na povstání posílilo vedoucí úlohu komunistické strany vytvoření Národní fronty na osvobozeném území a vyhlášení Košického vládního programu. Tento program národní a demokratické revoluce působil ve vztahu k dosud okupovanému území jako mobilizující činitel dalšího zintenzívnění národně osvobozeneckého boje. V souladu s Košickým vládním programem docházelo k hromadnému vzniku ilegálních národních výborů jako základních článků budoucí státní politické organizace, jejichž síť byla pevnou páteří osvobozeneckého boje, oporou všech bojových akcí proti okupantům. Ideologicko-výchovná a organizátorská práce KSČ k rozvinutí závěrečných bojů s fašismem navazovala nyní zákonitě na výsledky předcházejících zápasů. Strana jako vedoucí síla Košické vlády sledovala i v květnových dnech důsledně politickou a vojenskou linii aktivního ozbrojeného antifašistického boje. Jménem strany vyzval soudruh Gottwald v prohlášení z dubna 1945 pracující měst i venkova, aby v tomto historickém okamžiku splnili tyto základní úkoly:

„... za prvé, přispět všemi silami k dovršení porážky hitlerovského Německa. Za druhé, položit pevné základy nového a šťastného života ve svobodném, skutečně demokratickém, lidovém Československu a nepřipustit, aby se republika vrátila do poměrů předmnichovských“.³⁾

Rozhodujícím vnějším faktorem, který ovlivňoval průběh a výsledky povstání, byla gigantická vítězství Sovětské armády nad nacistickými vojsky. V období od ledna do března r. 1945 Rudá armáda osvobodila od okupantů Polsko, Maďarsko a značnou část Slovenska. Vítězné operace vojsk SSSR měly za důsledek zvýšení prestiže prvního socialistického státu a autority komunistické strany Sovětského svazu.

Naléhavost požadavku KSČ vystupňovat bojové úsilí proti nepříteli v závěrečné etapě války byla naprosto oprávněná. Velení hitlerovské armády, jejíž početné síly byly po pádu Berlína na našem území, se snažilo přeměnit prostor tzv. Protektorátu na „pevnost Čechy a Morava“ s cílem organizovat a vést tam důsledně obranné boje proti Sovětské armádě.

Nacistický plán, jehož základem bylo pokud možno co nejdéle udržet české země, kalkuloval především s možným rozpadem hitlerovské koalice a z toho vyplývajícími politickými výhodami pro katastrofální situaci třetí říše. Proto nepřítel v jarních měsících r. 1945 připravil konkrétní opatření. Naplánoval a zčásti vybudoval obranné pozice na terénních liniích v Jeseníkách, na Českomoravské vrchovině, podél Labe a Vltavy. Současně i Praha se měla stát silně opevněným uzlem nepřátelské obrany. Nacisté připravovali zničení významných objektů ve východní části hlavního města, zničení mostů a přeměnu západní poloviny města na levém břehu Vltavy v silně bráněnou oblast, ze které mělo být předem evakuováno všechno české obyvatelstvo.

Tyto záměry fašistů jsou dokladem značného nebezpečí, které hrozilo českému lidu v případě, kdyby byla aplikována „politika vyčkávání“, jejímiž nositeli byly některé buržoazní kruhy. Komunisté byli právě v těchto okamžicích neúnávně v přesvědčování o nutnosti aktivního boje, o příchodu posledního boje, kterého je nutné se zúčastnit i s vědomím obětí a nebezpečí a opřít boj proti fašismu o nejuzší spolupráci se Sovětskou armádou.

Vojenské důvody pro urychlení porážky fašistů v českých zemích nebyly izolovány od vnitřního rozložení třídních a politických sil v Československu a od širších

²⁾ KSČ očima pamětníků, Praha 1971, s. 318.

³⁾ Kl. Gottwald: Spisy XI., Praha 1955, s. 372

mezinárodně politických aspektů. Tak např. britský ministerský předseda W. S. Churchill v dopise z 30. dubna 1945 americkému prezidentu H. Trumannovi nálezal, aby americká armáda vstoupila do Prahy, aby tak vznikly předpoklady pro změnu vnitropolitické situace v Československu a v ostatních státech střední Evropy ve prospěch buržoazie.⁴⁾

Nezadržitelný vítězný postup Sovětské armády, která drtila nacisty v jejich hlavním centru v Berlíně a s tím související rozmach národně osvobozenického boje českého lidu v prvních májových dnech r. 1945 charakterizovaly revoluční situaci, která byla výsledkem taktiky a strategie komunistické strany v období národně osvobozenického zápasu našich národů proti okupantům. Komunisté připravovali povstání jako lidovou akci, programově i prakticky se orientovali na dělnickou třídu jako na základní a nejpočetnější sílu protifašistického boje. Členové strany aplikovali v konkrétních historických podmínkách leninské téze o povstání jako zvláštní formě vojenského a politického umění. V. I. Lenin již v září 1917 vypracoval předpoklady úspěchu povstání: „Aby povstání bylo úspěšné, musí se opírat nikoli o spiknutí, nikoli o stranu, nýbrž o progresivní třídu. To za prvé. Povstání se musí opírat o revoluční rozmach lidu. To za druhé. Pro povstání musí být zvolena taková chvíle přelomu v dějinách narůstající revoluce, kdy aktivita nejvyspělejších částí lidu je největší, kdy kolísání v řadách nepřátel a v řadách slabých, polovičatých, nerozhodných přátel revoluce je nejsilnější. To za třetí.“⁵⁾ V tomto duchu uskutečnila vojenská komise ilegálního vedení KSČ celou řadu konkrétních organizačních činů. Vydala speciální směrnice a letáky pro obranu a převzetí závodů, strategicky důležitých bodů ve městě a připravovala ilegální bojové jednotky.⁶⁾ Zřídila síť vojenských instruktorů, projednávala vojenská opatření v závodech a místech. Např. několik dní před povstáním projednávala technicko-organizační opatření, jak se zmocnit rozhlasu, k zablokování železničních tunelů, k jejich ochraně před zničením, k dobytí holešovické elektrárny, k záchraně vltavských mostů, plynáren, vodáren, k obsazení telefonní centrály aj. Opatřovala zbraně, a to různými způsoby. Již před povstáním fungovala služba pro záchranu vězňů a pro akce v terezínských pevnostech, kde řádl týfus. IV. ilegální vedení strany zasedalo

naposled před povstáním 4. května: „Zde byly učiněny poslední přípravy a rozhodnutí a zde pak byly dány poslední pokyny strany do nastávajících velkých bojů“, vzpomíná jeden z členů tohoto stranického orgánu.⁷⁾

Druhý den dopoledne se uskutečnila v Praze konference dělnických představitelů, zástupců závodů, kteří se ostře postavili proti kalkulacím nacistů a protektorátních vládních představitelů vytvořit protikošickou vládu, a proto požadovali vyhlášení generální stávky s ozbrojenou akcí. Mezitím došlo v pražských ulicích k otevřeným srážkám s fašisty, ve kterých přecházeli především příslušníci dělnické třídy k akcím, jejichž cílem bylo likvidovat nacistickou ozbrojenou moc. Touto skutečností byly v praxi negovány představy buržoazních sil v odbojovém táboře o ukončení okupace formou „nového 28. října 1918“.

5. května vystoupila s proklamací Česká národní rada „jako představitelka revolučního hnutí českého lidu a jako zmocněnec vlády Československé republiky v Košicích ujímá se dnešním dnem moci vládní a výkonné na území Čech, Moravy a Slezska.“⁸⁾ V textu dokumentu také oznámila zánik tzv. Protektorátu. Současně vznikl pražský národní výbor v čele s komunistou dr. V. Vackem. První povstalecký den v hlavním městě patřil k neúspěšnějším v průběhu celého povstání, které začalo jako lidový ozbrojený boj. V poslední řadě spočívala příčina úspěchu v konkrétní zasedání revolučního proletářského pojetí povstání, v ofenzivní taktice a v důsledném využití momentu překvapení. Tak byly realizovány a modifikovány poznatky klasiků marxismu-leninismu o povstání. „... dali-li jste se jednou na cestu povstání, jednejte se největší rozhodností a ofenzivně. Defenzíva je smrt každého ozbrojeného povstání, je ztraceno ještě dříve, než změřilo své síly s nepřítelem. Snažte se nepřítele překvapit, dokud je jeho vojsko rozptýleno, postarejte se denně o nové, byť i sebemenší úspěchy; udržujte si morální převahu, kterou nám opatřil počáteční úspěch povstání, získávejte tak na svou stranu ony kolísavé živly, které se vždy poddávají nejsilnějšímu impulsu a vždy se přikloní k jistější straně; donuďte své nepřátele k ústupu ještě dříve, než mohou soustředit proti nám své síly ...“⁹⁾

⁴⁾ W. S. Churchill — VI., s. 479 [The Second World War. Vol. VI., Boston 1951].

⁵⁾ V. I. Lenin: Spisy, Sv. 26, Praha 1956, s. 12.

⁶⁾ AÚML. 1945/26.

⁷⁾ J. Knap: Ilegální KSČ v organizační politické přípravě Pražského povstání, Sborník VA AZ, Brno 1965, s. 193.

⁸⁾ V. Ježek: Voláme Vás všechny, Praha 1966.

⁹⁾ Klasikové marxismu-leninismu o partyzánském boji, Praha 1951, s. 36.

6. a 7. května se kolem hlavního města svíraly kleště nacistického obklíčení a právě v těchto okamžicích se prohloubil rozpor mezi dělnickou třídou a odbojovou buržoazií, mezi těmito základními silami odboje, které byly nositeli dvou odlišných, třídně determinovaných rezistenčních koncepcí. Rozhodující účast lidových mas při stavbě a obraně barikád představovala definitivní tečku za buržoazními iluzemi o opakování 28. října a plánu o převratu příslušníky protektorátního uniformovaného aparátu. Za této situace se ve vojensko-politické sféře projevovала buržoazní koncepce pojetím povstaleckého boje jako boje dvou pravidelných armád o město. Ve skutečnosti bojovalo v hlavním městě lidové revoluční vojsko s pravidelnou německou armádou a v daných podmínkách revoluční síly vedené komunistickou stranou zcela oprávněně bojovaly podle pravidel proletářské taktiky boje v povstání.

Boj o charakter povstání mezi progresivními a kompromisnickými silami probíhal v různých rovinách a problémech, tak jak je nastolovala mimořádná situace. Ne jinak tomu bylo v případě vysílání povstaleckého rozhlasu, který především v prvních dvou dnech povstání neplnil vždy funkci informačního prostředku a burcujícího morálního činitele. Komunisté se proto s úspěchem podíleli na tom, aby byl tento nedostatek v rozhlasovém vysílání odstraněn formou konkrétních personálních opatření. K uklidnění situace na české straně barikády pochopitelně nepřispěl zásah takového vnějšího činitele jakým byla tzv. Vlasovova armáda, které svým zrádovským charakterem mohla vážně narušit lidový a progresivní obsah povstání, především v očích SSSR. Komunisté, kteří si byli plně vědomi těchto vnitropolitických a mezinárodních politických důsledků se důrazně postavili na půdě České národní rady proti akci vlasovců, kteří byli donuceni z Prahy odejít.

Povstání v Praze nebylo izolovaným jevem, ale bylo součástí všennárodního vystoupení českého lidu na dosud okupovaném území. Povstalecký venkov představoval významný vnější faktor, poskytl nemalou pomoc hlavnímu městu tím, že aktivně vystoupil proti nepříteli. Ve venkovských oblastech došlo poprvé k revolučnímu výbuchu a hlavní silou v něm byli příslušníci dělnické třídy jak to také dokumentoval průběh událostí v Přerově, v Nymburce a okolí, na Úpícku. Ve starém středisku revolučního hnutí, na Kladně, dělníci 5. května převzali řadu závodů. Podobným způsobem se vyvíjela situace i na Plzeňsku, kde k zahá-

jení boje vyšel podnět od dělnictva plzeňské Škodovky, které odzbrojilo nacistickou závodní stráž a zmocnilo se továrny.

Ozbrojený boj se rozhořel s plnou prudkostí v partyzánských oblastech, především na sv. Moravě, na Českomoravské vrchovině, v sv. a j. Čechách. Partyzáni byli nositeli a realizátoři odbojové linie komunistické strany a svou intenzivní bojovou činností posílili vedoucí úlohu komunistické strany a samotný pokrokový charakter povstání. Ale i povstalecká Praha ovlivnila venkov především v tom, že se na základě probíhajících bojových akcí rozplynula iluze o „novém 28. říjnu 1918“ a z tohoto hlediska došlo k upevnění i pozice revolučních sil v hlavním městě. Dalším vnějším činitelem, který se významnou měrou podílel na zostření rozporů mezi progresivními a kompromisnickými elementy v povstaleckém táboře, byl možný zásah americké armády. Od prvního dne povstání určité kruhy na české straně vyvíjely mimořádné úsilí o příchod amerického vojska do Prahy. Byli mezi nimi hlavně lidé, kteří si slibovali od postupu kapitalistické armády vytvoření optimálních podmínek pro dosažení svých politických záměrů. V Praze kromě toho bylo soustředěno mnoho příslušníků buržoazie, kteří existenci armády USA v pražských ulicích spojovali s posílením svých mocenskopolitických ambicí. Vztah Američanů k povstání dokumentují jejich činy na povstaleckém území, kde se stavěli do pozice arbitrážů ze sporu mezi Čechy a okupanty. Jejich jednání nebylo pomocí lidovým povstalcům, ale napomáhali kompromisnickému řešení a posilovali kapitulantské síly a tendence v povstání, což bylo v příkrém rozporu se zájmy a úsilím revolučních sil a jejich vedoucí síly, komunistické strany.

8. května bojovali barikádníci v Praze za ztížených okolností. V souvislosti s podepsáním všeobecné kapitulace německých branných sil 7. května se změnila taktika nacistů na českém povstaleckém území. Cílem nepřítelů nebylo už získat čas ke konzolidaci a úderu vlastních jednotek proti povstalcům a vytvořit efektivní obranu proti útočící Sovětské armádě, ale probít se co nejrychleji do amerického zajetí. K uskutečnění svých záměrů potřebovali mít „klid“ především v Praze, která je důležitým komunikačním uzlem. Okupanti zvolili k dosažení tohoto cíle jim odpovídající prostředky, založené na vystupňování teroristických akcí. Za těchto okolností to byli komunisté, kteří se důsledně postavili za nekompromisní stanovisko v jednáních s nacistickými předáky a proti těm kapitulantským silám, které prosazovaly „obranou, zdržovací a zastírací taktiku“.

Stanovisko komunistů bylo identické s obsahem proklamace České národní rady vyhlášené v rozhlase ze 7. na 8. V. V ní byly zformulovány cíle a úkoly povstání. „Občané, soudruzi, dělníci a dělnice! Udržte a ještě vystupňujte prudkost a pádnost svých úderů! Nechtě každou vaší ranou je pomstěna smrt vašeho bratra, vaší sestry, vašeho otce či matky! Postavili jste barikády. Zesilte je, ať jimi nepronikne žádný nacistický tank, ať je neprobije žádný granát, přes které se nedostane žádný fašistický bandita! Soudruzi, dělníci, pracující lidé, vy, ženy z barikád! Naše povstání, naše revoluce je především věcí pracujícího lidu. Víme, za co bojujeme, za co umíráme. Nejen za svobodu svého národa, nýbrž i za osvobození pracujícího lidu Nová, svobodná republika, která se rodí a je křtěna naší prolitou krví, bude republikou naší, budeme v ní vládnout my, my v ní budeme hospodařit. Lid v ní bude kráčet k blahobytu a štěstí. Příští pokolení českého národa budou se s úctou sklánět před těmi, kdo v májových dnech roku čtyřicátého pátého takřka svými těly odráželi nápor ozbrojených německých band.“¹⁰⁾

Tento postoj komunistické strany byl v naprostém souladu s názory lidových bojovníků. Tak např. dělníci z Avie svou bojovou činnost likvidovali panikařské a kapitulantské nálady. Uvědomělí „vojáci barikád“ vytrvali na barikádách a nebyli ochotni postoupit své místo nepříteli. Atmosféru májových dnů a postoje českého lidu nám přibližuje časopis povstalců „Zprávy strašnické armády“, jehož třetí číslo vyšlo 8. května. Uvádí příklady obětavosti a statečnosti těch, kteří tvořili hlavní kádr povstalců. „Zprávy vyjadřovaly i jejich představy o budoucnosti: „... Budeme národ svobodný a bijeme se o to, aby této svobody se dostalo všem, abychom měli právo na práci, na život, na radost, a aby naše děti mohly vyrůstat v plném prožití práv, za něž se dnes bijeme! A tak se také stane!“¹¹⁾ Dokumentovaly skutečnost, že pracující lid spojoval úspěšné zakončení národně osvobozenického boje s řešením sociálních aspektů v novém, opravdu demokratickém Československu.

V příkrém rozporu se shora uvedenými postoji a zájmy revolučních sil byla dohoda o volném odchodu Němců z Prahy „Protokol o provedení formy kapitulace“, uzavřený 8. května mezi zástupci České národní rady a nacistickým velením. Tuto dohodu, která vlastně umožnila hitlerovcům uniknout z hlavního města před rychle pro-

nikajícími jednotkami Sovětské armády hodnotíme jako vážnou politickou a vojenskou chybu z několika důvodů. Především byla porušením zásady bezpodmínečné kapitulace nacistických vojsk, tedy principem, který byl určující pro jednání států antihitlerovské koalice s hitlerovským Německem a dále představovala znehodnocení obětivného a nadšeného boje českého lidu proti nepříteli.

Boje v Praze a na venkově nekončí 8. květnem. Vlastenecké síly se nesmířily s polovičatostí a kompromisnictvím buržoazních kruhů a v celé řadě míst docházelo k ozbrojeným střetnutím s nacisty. Barikádníci v Dejvicích, v Břevnově a v jiných čtvrtích odmítali uvolnit barikády přes nařízení vojenských velitelství, že „proti německým jednotkám, které se zde ještě zdrží, nesmí být zakročováno.“¹²⁾

Poněkud jiný obraz poskytoval vývoj situace 8. a 9. května na povstaleckém venkově, ovlivněný důsledky kapitulace německých vojsk a rozhodným postupem Rudé armády do vnitrozemí Čech a Moravy. V partyzánských oblastech, které byly pro hitlerovskou armádu mimořádně důležité, docházelo k urputným bojům. Tak např. oddíl kapitána Faustova „Žaře“ zlikvidoval ve Fryšavě na Českomoravské vrchovině početnou skupinu esesmanů, kteří před tím terorizovali civilní obyvatelstvo. Na hlavních přístupových komunikacích vyvolávali partyzáni zmatek destrukcemi, palebnými přepady a jinými drobnými akcemi a tím znemožňovali nepříteli, aby konkretizoval svůj plán na spořádání a organizování útup.

V celé řadě měst a obcí se ujaly moci revoluční národní výbory a začaly plnit úkoly organizační, bezpečnostní a zásobovací, to znamená funkci orgánů nové, lidové moci. Kladně se začala projevovat činnost vojenských velitelství při vytváření organizovaných vojenských jednotek, které se v součinnosti s útvary Sovětské armády, s partyzány a s národními výbory podílely na likvidaci nepřátelského odporu a vykonávaly službu při zajišťování válečných zátok a válečného trofeijního materiálu.

Rozhodujícím činitelem, který měl podstatný vliv na úspěšném skončení národně osvobozenického boje a Květnového povstání byla pražská operace Sovětské armády. Její předčasné zahájení 6. května bezprostředně souviselo s poskytnutím co nejrychlejší pomoci bojujícímu českému lidu. „Mezi vojáky se rozšířila zpráva o povstání v Praze,“ vzpomíná člen vojenské rady 3. gardové armády generál Kolesničenko.

¹⁰⁾ V. Ježek: Voláme Vás všichni, Praha 1966, s. 176

¹¹⁾ VHA, 17—6/16

¹²⁾ VHA, 17—7/4

„Zpráva, že pražské obyvatelstvo vede nerovný boj s německofašistickými okupanty a vyzývá nás o pomoc, nadchla naše vojáky ideou osvobodit své slovanské bratry. Vojska se dala do nezadržitelného útoku.“¹³⁾ Základní význam pražské operace, která se vyznačovala prudkostí úderu i tempa sovětských vojsk, je v tom, že urychlila a dokončila osvobození Československa ze jha fašistické okupace, zamezila německým silám prodloužit válku na území Československa.

Pražskou operací skončila druhá světová válka, v níž Sovětský svaz splnil i své smluvní a spojenecké závazky k Československu a znovu potvrdil osvobozené poslání své armády. Při této příležitosti uvádím zhodnocení operace, které napsal maršál SSSR I. S. Koněv, tehdejší velitel 1. ukrajinského frontu: „... Vzhledem k to-

mu, že jsme měli s Československem smlouvu o přátelství a spolupráci, a to jak ve válce, tak i pro válečné období, bylo tím bezesporu politicky diktováno, aby Praha byla osvobozena vojsky Rudé armády, a to v nejkratší době. Proto se od vojsk vyžadovalo vysoké tempo, rychlý úder a smělý manévry při postupu ... A 1. ukrajinský front měl síly k vyřešení tohoto úkolu. My jsme tento úkol splnili, a jak je vidět, velmi kladně se to projevilo na upevnění našeho přátelství s československým lidem a vytvořilo to výhodnou mezinárodní situaci v poválečné Evropě.“¹⁴⁾

Prvořadá úloha SSSR při osvobození Československa ovlivnila politickou situaci nejen v našem státě, ale v celé střední Evropě. Současně vznikly i příznivé vnitropolitické podmínky pro splnění úkolů národní a demokratické revoluce.

Květnové povstání českého lidu, jeho lidový a pokrokový charakter a úspěšný průběh bylo výsledkem cílevědomé a všestranné činnosti komunistické strany Československa, které vedla lidové masy po celé období národně osvobozené boj k jejich národnímu a sociálnímu osvobození. Povstání v českých zemích bylo integrální součástí revolučního procesu, národní a demokratické revoluce, v jejíž první etapě dělnická třída jako hlavní síla tohoto procesu vyřešila s úspěchem za rozhodující účasti Sovětské armády primární rozpor této doby, svržení moci okupantů a jejich domácích pomocníků a nastolení lidové moci ve formě národních výborů. Vedoucí úloha komunistické strany v povstání měla i bezprostřední význam z hlediska dalšího rozvoje národní a demokratické revoluce, kdy začala nová kapitola v historii našich národů v poválečném, skutečně demokratickém Československu.

¹³⁾ Podíl Sovětského svazu a jeho Rudé armády při osvobození Československa z okupace fašistickým Německem za druhé světové války, Praha 1970, IV. díl, s. 75.

¹⁴⁾ Osvobození Československa Rudou armádou 1944/1945, Praha 1985, sv. II., s. 390.